

Esa Iivonen

Lapsi erotilanteessa – toteutuuko lapsen etu?

Lapsiasiavaltuutetun seminaari 16.12.2014

Lapsi ja vanhempien ero Lapsen oikeuksien näkökulma

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITTO

Lapsen oikeuksien sopimuksessa (LOS) turvattujen oikeuksien kokonaisuudet

- Lapsen määritelmä: Lapsia ovat kaikki alle 18-vuotiaat
- Sopimuksen **yleiset periaatteet**
- Kansalaisyhteiskunta ja perusvapaudet
- **Perheympäristö** ja sijaishuolto
- Terveysturva ja sosiaaliturva
- Koulutus, vapaa-aika ja kulttuuritoiminta
- Haavoittuvassa asemassa olevien lasten erityiset oikeudet

LOS:n yleiset periaatteet

(1)

Syrjimättömyys (2. artikla):

Sopimuksessa turvatut oikeudet koskevat kaikkia lapsia.

Lapsen edun ensisijaisuus (3. artiklan 1. kappale):

Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ***ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.***

...”the best interests of the child shall be a primary consideration.”

LOS:n yleiset periaatteet

(2)

Lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen

(6. artikla)

Lapsen näkemysten kunnioittaminen (lapsen osallisuus, lapsen oikeus tulla kuulluksi) (12. artikla):

- Lapsen on saatava vapaasti ilmaista näkemyksensä.
- Näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Vanhempien yhteinen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä (LOS 18 art.)

- **Vanhempien yhteinen vastuu** lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä
- **Lapsen edun** määrättävä vanhempien toimintaa
- **Valtion** (julkisen vallan) **velvollisuus tukea vanhempia**

Vanhempien vastuu, oikeus ja velvollisuus lapsen kehittyvien valmiuksien tukemiseen (LOS 5 art.)

- **Vanhemmilla vastuu tukea lasta** lapsen oikeuksien sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien käyttämiseksi
- **Lapsen kehittyvien valmiuksien tukeminen:** Lapsen kehitystä kohti itsenäistä aikuisuutta on kunnioitettava ja edistettävä koko lapsuuden ajan.

Lapsen vanhemmista erottamisen edellytykset (LOS 9 artiklan 1 ja 2 kappale)

- Lasta ei saa erottaa vanhemmistaan paitsi tilanteessa, jossa se on välttämätöntä lapsen edun vuoksi.
- Prosessien, jotka erottavat lapsen vanhemmistaan/vanhemmastaan tulee olla oikeudenmukaista.

Lapsen oikeus pitää yhteyttä kumpaankin vanhempansa (LOS 9 artiklan 3 kappale)

- Vanhemmastaan/vanhemmistaan erossa olevalla lapsella on **oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempansa säännöllisesti**, jollei se ole lapsen edun vastaista.

Lapsen oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan (LOS 7 art.)

- Mikäli mahdollista, lapsella on **oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan.**

Lapsen oikeus sukulaissuhteisiinsa (perhesuhteet) (LOS 8 art.)

- Lapsella oikeus **säilyttää sukulaissuhteensa**
- Vanhempien lisäksi esimerkiksi sisarukset,
isovanhemmat ja muut lapselle läheiset sukulaiset

Vanhempainohjaus sekä perhekasvatus ja -palvelut (LOS 24 art. 2 kappale f-kohta)

- Sen varmistamiseksi, että lapsen oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta toteutuisi täysimääräisesti, valtion tulee kehittää ehkäisevää terveydenhoitoa, **vanhempainohjausta sekä perhekasvatusta ja –palveluja.**

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti lapsen edun ensisijaisuudesta

YK:n lapsen oikeuksien komitea on antanut vuonna 2013 yleiskommentin (nro 14) lapsen edun ensisijaisuudesta.

- **Lapsen edun käsitteellä** on tarkoitus varmistaa sekä kaikkien lapsen oikeuksien sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien täysimääräinen ja tehokas nauttiminen että lapsen kokonaisvaltainen kehitys.

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit:

http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet/komitean_yleiskommentit

Lapsen etu kolmiosainen käsite

- **Aineellinen oikeus:** Lapsella on oikeus siihen, että hänen etunsa arvioidaan ja otetaan ensisijaisesti huomioon häntä koskevassa päätöksenteossa ja että tämä oikeus pannaan täytäntöön.
- **Tulkintaperiaate:** Lain tulkinta niin, että se palvelee tehokkaimmin lapsen etua.
- **Menettelysääntö:** Lapsen vaikuttavia päätöksiä tehtäessä on arvioitava päätöksen mahdollisia myönteisiä tai kielteisiä vaikutuksia kyseiseen lapseen. Päätöksen perusteluissa tulee ilmetä, mitä on pidetty lapsen etuna ja millä perustein ja kuinka lapsen etua on punnittu suhteessa muihin seikkoihin.

Huomioon otettavia olennaisia seikkoja

- Lapsen **oikeuksien jakamaton, toisistaan riippuvainen ja toisiinsa liittyvä** luonne
- Lasten tunnustaminen **oikeuksien haltijoina**
- Sopimusvaltion velvollisuus **kunnioittaa, suojella ja turvata** kaikkia lapsen oikeuksien sopimuksessa määriteltyjä oikeuksia
- Toimien **lyhyen, keskipitkän ja pitkän aikavälin vaikutukset** lapseen hänen kehittyessään

Lapsen etu tulee arvioida ja ottaa ensisijaisesti huomioon

- **Lapsen etu tulee arvioida ja ottaa ensisijaisesti huomioon päätöksenteossa, kun tehdään yhtä lasta, lapsiryhmää tai yleisesti lapsia koskevia päätöksiä.**
- Jos lainsäännös voidaan tulkita useammalla kuin yhdellä tavalla, tulee **valita sellainen tulkinta, joka palvelee tehokkaimmin lapsen etua.**
- **Lapsen oikeuksien sopimuksessa vahvistetut oikeudet tarjoavat lähtökohdat tulkinnalle.**

Lapsen etu määriteltävä tapauskohtaisesti

- Lapsen etu pitää määrittää **tapauskohtaisesti**.
- Lapsen etu tulee määritellä tapauskohtaisesti **kyseessä olevan lapsen erityistilanteen mukaisesti**, jolloin otetaan huomioon hänen henkilökohtainen tilanteensa, olosuhteet ja tarpeet.

Lapsen etu ja oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (LOS 6 art.)

- Luotava ympäristö, joka kunnioittaa ihmisarvoa ja **takaa kunkin lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen.**
- Lapsen etua arvioitaessa ja määritettäessä on taattava, että lapsen oikeutta elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen **kunnioitetaan täysimääräisesti.**

Lapsen etu ja oikeus tulla kuulluksi (LOS 12 art.)

- Lapsen etua arvioitaessa on kunnioitettava **lapsen oikeutta vapaasti ilmaista näkemyksensä** kaikissa lasta koskevissa asioissa ja saada nämä **näkemykset otetuksi asianmukaisesti huomioon**.
- **Lapsen etu ja lapsen oikeus tulla kuulluksi täydentävät toisiaan.** Lapsen näkemykset tulle kuulla ja ottaa huomioon kaikissa heitä koskevissa asioissa, myös lapsen edun arvioinnissa.
- LOS:n 3. artiklan 1. kohtaa ei voida soveltaa oikein, jos 12. artiklan vaatimukset eivät täyty.

Lapsen etua arvioitaessa huomioitavat tekijät (yleiskommentti nro 14)

- Lapsen näkemykset
- Lapsen yksilöllinen identiteetti
- Perheen säilyminen ja suhteiden ylläpitäminen
- Lapsen huolenpito, suojeleminen ja turvallisuus
- Lapsen mahdollinen haavoittuva tilanne (esim. vammaisuus, vähemmistöryhmään kuuluminen, pakolaisuus, hyväksikäytön uhri)
- Lapsen oikeus terveyteen ja lapsen terveydentila
- Lapsen oikeus koulutukseen

Tekijöiden tasapainottaminen lapsen edun arvioinnissa (yleiskommentti nro 14) (1)

- Lapsen edun arviointi on kaikkien siihen vaikuttavien oleellisten **tekijöiden kokonaisarviointi**.
- **Keskenään ristiriitaisia tekijöitä on punnittava toisiinsa** sellaisen ratkaisun löytämiseksi, joka on lapsen etu.
- Lapsen edun arvioinnin ja määrittämisen tarkoituksena taata **lapsen oikeuksien täysimääräinen ja tehokas nauttiminen ja lapsen kokonaisvaltainen kehitys**.

Tekijöiden tasapainottaminen lapsen edun arvioinnissa (yleiskommentti nro 14) (2)

- **Lapsen iän ja kehitystason** huomioon ottaminen
- **Lapsen valmiuksien kehittymisen** huomioon ottaminen
- **Päätösten tarkistaminen ja muuttaminen tarvittaessa**
- Päätöksentekotilanteen lisäksi huomioon otettava **lapsen kehitys** lyhyellä ja pitkällä aikavälillä

Lapsen oikeuksien komitea: Jaettu vanhemmuus yleensä lapsen etu

- Komitea katsoo, että **jaettu vanhemmuus** on yleensä lapsen etu.
- Vanhempien vastuita koskevissa päätöksissä ainoana perusteena tulee kuitenkin olla **kyseessä olevan lapsen etu**.
- Lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon **lapsen oikeus säilyttää suhde molempiin vanhempiinsa sekä muut asian kannalta oleelliset tekijät**.
- Lapsen **perhesiteiden säilyminen** laajemmassa merkityksessä

Menettelytakeet lapsen edun täytäntöönpanossa (Yleiskommentti nro 14)

- Lapsen oikeus ilmaista omat näkemyksensä
- Tosiseikkojen hankkiminen ja toteaminen
- Lapsen aikakäsityksen huomiointi
- Pätevät ammattilaiset
- Lapsen lakimääräinen edustus
- Oikeudelliset perustelut
- Päätösten tarkistamis- ja valitusmekanismit
- Lapsen oikeuksiin kohdistuvien vaikutusten arviointi

Perhe-elämän suoja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (EIS 8 art.)

- Jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja **perhe-elämäänsä**, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa **kohdistuvaa kunnioitusta**.
- Olemassa olevan perhe-elämän suojaaminen
- Suoja ei rajoitus vain lasten ja vanhempien väliseen suhteeseen, myös esimerkiksi sisarussuhteet ja lapsen ja isovanhempien väliset suhteet

Perhe-elämän suoja (EIS 8 art.) ja lapsen huolto ja tapaamisoikeus

- Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa keskittynyt **prosessuaalisten oikeussuojatakeiden tarkasteluun ja tapaamisoikeuden epäämiseen tai rajoittamisen yhteensopivuuteen EIS:n 8 artiklan kanssa.**
- Kysymys tehokkaasta osallistumisesta asian käsittelyyn
- Tapaamisoikeuden tehokas täytäntöönpano

Oikeus pitää ylläpitää yhteyksiä kumpaankin vanhempansa

Euroopan perusoikeuskirjan 24 artiklan 3 kappale)

- Jokaisella lapsella on **oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempansa säännöllisesti**, jollei se ole lapsen edun vastaista.

Lapsen edun periaate otettava asianmukaisesti huomioon

Lapsen oikeuksien komitea on suositellut (2011) Suomea

- Varmistamaan, että **lapsen edun periaate otetaan asianmukaisesti huomioon** kaikissa lainsäädäntö-, hallinto- ja oikeudenkäyntimenettelyissä sekä kaikissa lapsia koskevissa ja lapseen vaikuttavissa toimintapolitiikoissa, ohjelmissa ja hankkeissa.
- Periaatetta tulee **soveltaa niissä kaikissa johdonmukaisesti**.
- Myös **tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten tulee perustaa tuomioidensa ja päätöksensä perustelut** tähän periaatteeseen.

Perheneuvonnan vahvistaminen

Lapsen oikeuksien komitea on suositellut (2011) Suomea

- Lisäämään resurssejaan ja tehostamaan sosiaalihuollon palveluja, joilla annetaan **perheneuvontaa ja vanhempainkasvatusta**.
- Lisäämään **perheneuvontapalveluja** eroa suunnitteleville vanhemmille.
- Varmistamaan, että lasten **huoltajuusriidat ratkaistaan asianmukaisessa ajassa ottaen huomioon lapsen etu**.

Valtion ja kuntien velvollisuus edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista

Suomen perustuslain 22 §

- Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.
- Lapsen oikeuksien sopimuksen ja muiden ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon tehostaminen

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva kansallinen lainsäädäntö

- Laki ja asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta
- Laki ja asetus lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksenteon täytäntöönpanosta
- **Ihmisoikeuksien tehokkaampi täytäntöönpano**, erityisesti:
 - Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpano, myös lapsen oikeuksien komitean yleiskommenttien ja suositusten huomiointi
 - Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja EIT:n ratkaisukäytännön huomiointi

Lainsäädännön kehittämässä huomioitava

- Lapsen tapaamisoikeuden ja muun lapsen ja vanhemman välisen yhteydenpidon toteutumisen **keinojen kehittäminen**
- **Lapsen edun ja osallisuuden** varmistaminen
- **Sovittelujärjestelmän ja oikeudenkäyntimenettelyn** kehittäminen, määräajat?
- **Lapsen perhesuhteiden** säilymisen turvaaminen, sisarukset, isovanhemmat, muut lapselle läheiset henkilöt
- **Muuttuneiden perherakenteiden ja -tilanteiden** huomiointi, mm. vuoroasumisen yleistyminen
- **Kynnyksetön palvelujärjestelmä**, selkeä palveluvalikko ja eri toimijoiden välisen yhteistyön varmistaminen

Tarvitaan monia toimia

- **Lapsen tarpeiden ja oikeuksien ottaminen vakavasti**
- **Lainsäädännön kehittäminen** (aineellinen ja prosessuaalinen lainsäädäntö)
- **Palveluiden kehittäminen ja varmistaminen:** Julkiset, järjestöjen ja yksityiset palvelut, mahdollisimman varhainen tuki
- **Koulutuksen, tiedotuksen ja valistuksen lisääminen**
- **Konfliktien ratkaisuforumien ja –menetelmien kehittäminen:** sopimis- ja sovintomenettelyt, oikeudenkäyntimenettelyt